

EVANGYÉLIOMI PROTESTÁNS LAP.

Megjelen minden héten egyszer pénteken egy iven. — Előfizetési ár egy évre 6 frt, félévre 3 frt negyedévre 1 frt 50 kr. — Hirdetések díja száz szóig 1 frt, kétszáz szóig 2 frt, a másodszori hirdetésnél 100 szóig 80 kr. 3-iknál 70 kr. bélyegdíj 30 kr; csakis egyház és tanodát érdeklő hirdetések fogadtatnak el. A lapot érdeklő mindennemű közlemények a szerkesztőhöz — Fűvészkert-utca, 1078. sz. a. intézendők.

Skót barátaink látogatása Debreczenben, s értekezlet a „presbyterián szövetség“ ügyében.

A föld különböző részein levő s presbyteri rendszert követő református egyházak Szövetségének (Alliance) első egyetemes gyűlését rendező fő s egyszersmind skót bizottság elnöke (convener) tiszteletes Blaikie G. Vilmos ur, hittudor és hittanár az Uj Kollégiomban Edinburgban, fársával tiszteletes Taylor Róbert urral, az angolországi presbyterián egyház egyik lelkészével (az egyházközség neve hol szolgál Upper Norwood, Londonban) az európai száraz föld több református egyházait felkeresendők megérkeztek Debreczenbe f. é. augusztus 28-kán d. u. 4 órakor. A megérkezés napján azonnal Balogh Ferencz hittanár és Márk Ferencz lelkész- s tanárjelölt vezetése mellett tisztelgő látogatást tettek Révész Bálint felügyelő-lelkész (superintendens), Németi Lajos, Könyves Tóth Mihály és Révész Imre lelkipásztor uraknál mindenütt kiváló előzékenységgel és testvérileg fogadtatván.

Az első estét egy hittanár házában töltötték. Másnap a főiskolai épületet szemlélték meg, legtovább időzván a nagy könyvtárban; feljegyezték az „egervölgyi hitvallás“ eredeti példányának teljes címét, hogy Schaff Filep amerikai hittanárnak tudomására juttassák, a ki a ref. hitvallások felől szándékszik tanulmányt írni; — huzamosban szemlélték az erdélyi fejedelmek, kivált Bethlen Gábor arczképét, feltűnő figyelemmel hallgatván az erdélyi ref. fejedelmek korszakának prot. egyháztörténelmi fontosságát, mely önálló prot. fejedelmi függetlenség nélkül a magyar protestantismus aligha teljesen el nem nyomtatott volna, az idők hullámaiból a jelen szám-erőben semmi esetre nem maradt volna fen.

Skót barátaink kérésére a kollégiomi gyűlésteremben délelőtt X órakor kezdve egy presbyterián ügyi értekezlet tartatott. Jelen voltak Révész Bálint, Könyves Tóth M. Németi L. Tóth F. Körösi Sándor, Joó István, Szegedi Sándor, Balogh Ferencz s több tanárok s a köztanítók közül 5-en, összesen 21-en. Superintendens ur

felhívására Balogh Ferencz hittanár előadta röviden a presbyteri Szövetség eddigi fejlődését, kiindulva azon Üdvözlő szózatból, melyet Révész Imre indítványára s az ő fogalmazta szöveggel 1875 jul. 8. küldtünk Londonba. (l. az Ev. prot. Lap 1875. év. 29. számában.) — Megemlíti, hogy a londoni értekezlet elkészíté a szervezeti Alapszabályzatot*) s az első egyetemes gyűlésre, mely f. é. július 4-kére tüzetett, a magyar ref. egyházak is meghívtak. E gyűlés azonban az északamerikai hitfelek kívánatára, kik épen ez időben ülték függetlenségi fenállásuk 100 éves ünnepét s hazafiui kötelemök szerint ekkor otthon kellett maradniok, — ez időről elhalasztott. Ez elhalasztást felhasználandó az Edinburgban székelő főbizottság, levelezések és személyes látogatások útján is kíván a nagy eszmének minél többeket megnyerni. E czélból indultak utra Blaikie és Taylor urak (kik az értekezletnek be lettek mutatva) s Barmen, Elberfeld, Prága, Pesten át jöttek hozzánk Debreczenbe. Üdvözlő levelünkre személyesen hozták meg a választ.

A magasztos gondolat: egy helyen, egy időben egyesítve látni az öt világrész különböző nyelvű, nemzetű, de egy szellemtől áthatott református egyházait, — még eddig történelmileg nem valósult 3 száz év óta; az első ilyenü egyetemes egyesítő gyűlés oly történelmi mozzanat lesz, mely az érdekegység (solidaritás), lelki rokonság, elvi azonosság felmutatása és többfelé hatás végett új életfejlődésre új közeget alkotand; újat és eddig nem látottat, mely közeg útján a világ részekben és számos országokban eddig egymástól elszigetelt egyháztestek egymásnak mintegy felfedeztetnek; sok eddig nem látottak láthatók lesznek; az erősebb fél a gyengének karját nyújthatja, s egymást tanácsolhatja; s a hol egy tag szenved, a többiek közösen felkarolhatják ügyét. — Közös érzés, közös szívdobbanás s megindító perczenete lesz azon gyűlés a világ presbyterián elvű protestánsainak! Halljuk meg kedves skót barátainknak e tekintetben hozzánk s z e m é l y e s e n először intézett szózatát.

*) Lásd közölve Ev. prot. Lap 1876. év 5. számában.

T u d o r B l a i k i e angolul beszélt, melyet Balogh Ferencz tanár tolmácsolt magyarul. Az angol szülő „sajnálátát fejezte ki, hogy magyarul nem intézheti hozzánk szavait; nagy öröme van hogy társával mint barátokat üdvözölhet itt bennünket. Nagy érdeklődéssel voltak s vannak ők a magyar protestánsok iránt, tudnak valamit üldöztetésünkről, szenvedésünkről miket a presbyterianismus és protestantismus ügyéért kellett kiállanunk. A múlt évben megindult s alakot vett presbyterián szövetségi mozgalom célja szorosabb összekötetésbe hozni a föld gömb öt részén szerte létező mintegy 25,000 presb. ref. congregation tagjait, kiknek némelyike eddigelé alig tudá a másikkal létezését is. Az alakulandó szövetség nem fog beavatkozni a történelmi és helyi okoknál fogva önálló testületekbe oszlott egyházrészek kormányzatába, belügyébe, hitvallásába, bel és külviszonyaiba; figyelme, működése a mindnyájunkat közösen érdeklő kérdésekre terül ki s istenországának evangyéliomi eszközökkel terjesztésére, magunk közt s a világon való erősítésére.

Letészi a gyűlés asztalára négy eredeti példányát a londoni értekezlet j e g y z ő k ö n y v é n e k (Minutes . . .) *) az anyakönyvtár s a jelenlevő érdeklődők használatára. — Aztán kifejté az okokat miért halasztatott el ez évről s tétetett át 1877 jul. 3. és következő napjaira az egyetemes gyűlés. Idejövételök célja épen az Edinburgban összejövendő első egyetemes gyűlésre felhívni nem csak figyelmünket, hanem egyenesen felkérni, miszerint a presbyteri elveket követő református magyar egyházak képviseltessék magokat azon gyűlésen; válaszszon és küldjön a hazai ref. egyház ezen kerülete (mint szónok kifejezé: debreczeni sectiója) is követeket egyházi és világiakból; ő igéri a főbizottság nevében hogy igyekezni fognak megkönnyíteni minden tekintetben az oda juthatást; ott őket ellátják és a legszívélyesebben fogadják.

A világon levő hitfeleinket egyesíteni a Krisztus ügyében; a roppant tömegben létező pogányság között elővinni istenországát; általában minél több ponton diadalra juttatni az Evangyéliom szent ügyét: e célokra a l e g k o m o l y a b b törekvést tenni, s közreműködésünkkel őket is segíteni testvérileg kér.

Helyeslő éljenzéssel fogadtatott Blaikie ur beszéde.

Főtiszteletű R é v é s z B á l i n t meghatva válaszolt e felhívásra körülbelől ekép: „Lelkésztársai s a tanárok nevében üdvözli a kedves testvéreket annyival is inkább, mert azon szabad és nagy nemzet fiai, kik szabadságért küzdő embereinket résztvevőleg fogadták s pártolták; üdvözli mert oly congregatio, egyház küldöttei, mely magas célzt tüzött maga elé, szent kapocszal testvéri

*) Lásd terjedelmes ismertetését az „Evangy. prot. Lap“ 1876. évi 60. és 68. oldalain, 8. és 9. szám.

egyességbe hozni képviselőik találkozására által a távoli hitfeleket. A földnépeit a gőz- és villany ereje már képes egymáshoz közelítettetni; de ez nem nevezhető lelki, szellemi egyesítésnek, a szellemi egyesítés valószínűsítése az mit angol-skót testvéreink tüzték ki s komoly törekvés után létesülni is fog az; örömmel üdvözli őket azért is, mert nagy és fontos ügy képviselői, kik a hasonló egyházigazgatás formája s lényegben azonos hitvallás zászlója alá sorakozottaknak közérdekben egyesítése mellett készek támogatni a gyengébbeket bajban, viharban egyaránt.

Istennek hála eltűntek a türelmetlenség és zsarnoki elnyomás zordon napjai, s tán nincs is okunk rettegni azok megújulásától: de látva, hogy az ultramontanismus nem alszik sőt dolgozik; másfelől az ál felvilágosodás, hitetlenség és nihilizmus is fenyegetőleg emeli fejét: üdvösnek és célszerűnek tartja az ajánlt presbyterián szövetkezést: itt az idő, hogy „az Istennek minden fegyverét“ (Eféz. VI. 13.) felövedezzük s megragadjuk.

Fogadják legszívélyesebb köszönetünket, hogy oly messze távolból felkerestek bennünket! Fogadják azon biztos ígéretet, hogy a világ presbyteriánusainak egyetemes gyűlésén m i n d e n e s e t r e k é p v i s e l t e t n i f o g j u k magunkat. Istentől áldást esd a nagyszerű egyesülésre, s a célok valószínűsítésére! Isten segítse az ide fáradtakat s vezesse szerencsésen szép hazájokba vissza! Vigyék el jó emlékezetét a magyar nemzetnek, a magyar prot. egyháznak, e mi városunknak, főiskolánknak, biztosítván otthoni testvéreiket, hogy nem szününk meg mi sem velök egy célra működni. „Kitörő lelkesedés hangzott fel e beszédre.

M á r k F e r e n c z lelkészjelölt szabatos tiszta angol nyelven tolmácsolta szuperintendens ur beszédét.

K ö n y v e s T ó t h M i h á l y lelkész néhány szívélyes szóval azt fejezte ki: adja Isten, hogy a fenyegető ellenségnek a hitetlenségnek sikerrel vethessen gátot különböző hatáskörében a presbyterián szövetkezés; — K ö r ö s i S á n d o r jogtanár emelt hangon mondá: „a hol az Isten ígéje tiszteltetik, ott a vallásosságot ápoló dicső egyház és dicső nemzet képviselői mindenütt szívesen fogadtatnak.“ T ó t h M i h á l y hittanár s jelenleg akad. igazgató, latin-nyelven üdvözölte vendégeinket s Isten áldását kérte az ügyre s az ügyben fáradozókra

Ezek után B l a i k i e ur köszönte meg a szívélyes támogatást, s arra kért bennünket, hogy miután nekik szept. 8-ra Olaszországban kell lenniök a waldens-egyház La-Tourban tartandó zsinatján, idejök nincs a többi egyházkerületbe is személyesen elmenni, mi juttassuk el hozzájuk a képviseltetésre felhívást s testvéri üdvözlőket; sajnálva, hogy hozzájuk most el nem juthattak, innen, e helyről hívják fel az ügy támogatására a testvér kerületeket.

munkban Önt is meglátogatni és személyesen értekezni a tárgyról De a mi jó barátunk Balogh tanár szívesen magára vállalta Önnek a kívánt magyarázatokat szolgáltatni. Ha ön küldetni fog, a kerületi gyűlésről néhány képviselőt, mi felette örvideni fogunk, — óhajtandó azonban, hogy azok a követek értsenek egy keveset angolul s komoly hívő nézetűek legyenek.

Fogadja testvéri üdvözetünket, kérjük az Urat segítse szerencsésen elő önt és minden hitfeleit e nagy és áldott munkában. Vagyunk, tiszteletes és kedves testvérem önnek hü szolgálai az Urban.

Blaikie G. Vilmos,
Taylor Róbert.

K Ö N Y V I S M E R T E T É S

A vasárnapi munkaszünet közegészségi szempontból.

Dr. Niemeyer Pál nyomán hazai viszonyainkhoz alkalmazva Barth László fővárosi jegyző által. Két fametszetű rajzzal. Kiadja a „Közegészségi Lapok“ szerkesztősége. Budapest. a „Hunyadi Mátyás“ intézet nyomása, 1876. kis 8 r. 86 l. Ára 60 kr.

Barth László ur, kit e művecskének nemzeti irodalmunkba, hazai viszonyainkhoz alkalmazott átültetése érdeme illet, e l ő s z a v á b a n (3—5 l.) Hypocrates e mondatából: „Mens sana in corpore sano“ mint jeligéből indulva ki, mindjárt első sorai-ban a tulajdonképeni szerző Dr. Niemeyer Pálnak nyújtja az elismerés koszoruját; irván: „A jelen művecske, melynek szerzője világhírű orvosi tekintély, vonzó modorban de a mellett szigorú tárgyilagossággal és az élettan és a közegészség tudomány mai álláspontjából tárgyalja a munka és munkaszünet hatását a test szellemi és anyagi szervezetére nézve. — Következtetése az életből merített gyakorlati tapasztalatokon nyugosznak.“ — Állítása valódiságáról hiszem mind az meggyőződik, ki átolvassa e kis füzetet, melynek iránya „koránt sem az, hogy a restséget istápolja, hanem az, hogy a munkaszünet észszerű élvezete által a rendszeres munkásságot fejleszse s a test szervezetét tartós és gyümölcsöző munkásságra képesítse, s ezen üdvös cél szempontjából tekinti a vasárnapot, mint a munkaszünet napját, szükséges társadalmi, nem pedig csupán egyházi intézménynek.“

Azon passusra: „hazánkban a vasárnapot általában nemcsak mint az „Ur“ de mint a „munkaszünet“ napját is megtartják és ez feltétlenül helyes“ azon észrevételt kell tennünk: vajha úgy volna? úgy volna kivált az iránytadó fővárosban s nagyobb városainkban!! de hát úgy van-é?!

Barth ur e művecskének minél szélesebb körben, leginkább pedig „a néptanítók és iparosok közt elterjedését óhajtja, és pedig a néptanítók közt azért, hogy tantárggyá tegyék, az iparosok közt pedig azért, hogy a „blau Montag“ testet és lelket ölt szokását abba hagyják.“

Őszintén óhajtjuk, és minden habozás nélkül aláírjuk Dr. Niemeyer azon állítását, hogy: „a vasárnapi munkaszünet az összes társadalomra nézve annak fokmérője, mennyi egészséges értelem van a népben, és mennyire haladt elő műveltségben.“

I. B e v e z e t é s (6—18 l.)

A hat napon át szívesen fáradott, de éppen azért el is fáradott testi és szellemi munkások ajakáról lesi le szerző az ily

önként jövő nyilatkozatokat: „Fáradt vagyok, pihenni vágyom! elcsigázott testem nyugalmat, fáradt agyam szórakozást óhajt.“ — S igen helyesen jegyzi meg ennek folytán: „munka után édes a pihenés tartja a régi közmondás, s ez megdönthetetlen. mert örök igazságát szentesíti a könyvekkönyve a Biblia II. Móz. 35: 2. — Munka után pihenni kell ez a természet szent törvénye, melyet büntetlenül senki át nem hághat.“ Ez örök igazságokat szemléltetendő, elvezet az előttünk levő kis mű a játszó gyermekek közé, kiknek azon óhajtása: „bárcsak ez az ünnep nagyon soká tartana!“ szerinte nemcsak a restség rovására irandó fel, de úgy is tekintendő, mint „a gyermekkedély ezen bár féltelen de meg nem hamisított életnézetéből eredő óhaj. — Igazolással visszapillantat magunkkal is gyermekeveinkre. Majd figyelmeztet egy szép tavaszi vasárnapon a szabadba toluló belmunkásokra, kiknek arcukról leolvasható, mily jól érzik magukat, s találólag írja róluk: „a gépszerű mindennapiság bolondmalmából kiszabadulva, mint a röptét visszanyert szárnyaszegett madár úgy örül mindenik szabadulásának; s meggyőződése szerint, az ünnep pihenő óráit szabadban élvező embertömeg látása által okozott mély és feledhetetlen benyomás alatt mondatta el Goethe Fausttal ama Husvétszombati séta alkalmából készült szép költeményt, melyet a 9-ik lapon idéz, és a melyet ugyanazon eszméből eredettnek mond a gyermekeknek fentidézett ünnep-megnyulásra vonatkozó óhajával, s az orvos azon kívánatával, melylyel „a hetenként rendszeren megtartandó pihenő napot a közegészség elengedhetetlen feltételül követeli. S midőn „legtöbbször nem az életet magát, hanem csak a megélhetésre szükséges módot teszik figyelmük tárgyává:“ a törvényhozó feladatául tüzi ki azt, hogy „életrevaló jó törvények, s a viszonyoknak megfelelő intézményekkel, a társadalmi szokások és erkölcsök ferdeségeinek hatalmas gátot vessen.“

Hivatkozik a zsidóknak Mózes alatti pusztai barangolásuk idejére (40 év helyett 7 év bizonyosan toll vagy nyomdai hiba), mely alatt a kedvező közegészségi állapotot jó részben a szombati pihenésre vonatkozó törvény szigorú megtartásának tulajdonítja. Hivatkozik Lykurg időnkénti testgyakorlati játékaire, melyeknek célja legalább részben ugyanaz volt.

E tekintetben, hazai viszonyainkat, szemben a miveltebb országokéval szelöltetvén, a 12. és 13-dik lapon kezébe veszi a gúny ostorát is, melynek metsző fájaldalmát ügyesen felhozott tréfával enyhíti.

Mi azokon, s az azokat követő hasznos észleleteken, melyeket hazai és külföldi példákkal illusztrál, — bármily érdekesek és tanúságosak legyenek is — kénytelenek vagyunk átsuhanni, s lapunk keretébe kiválólag beillő pár idézettel zárni be az I-ső szakasz ismertetését. „Vannak sokan, kik a vasárnapi munkaszünetet tisztán vallási intézményül tekintik s annál kevesebbet hisznek vele törődhetni, minél lazább hitfelekezeti valóságosságuk. Ezen nézet merőben téves, mert a munkaszünetelés napja, neveztesse az vasárnapnak, szombatnak vagy bárminek: a társadalom közegészségi fejlődésére maradandó hatással bír.“ — A csak most idézett szavakkal összhangzólag mondá évtizedekkel ezelőtt F a r r e angol orvos a britt parlamentben: — — — — — „Az éjjeli nyugovás részben pótolja ugyan az elvesztett életerőt, de teljes mérvben meg nem adja. Azért rendelt az isteni gondviselés 7 nap közül egyet az éji pihenés kiegészítésül s a nyugalom napjául, hogy a kimerült erő tökéletesen pótolassék.“ F a r r é v a l mi is egyetértünk, s együtt érzünk a francia forradalom azon munkásával, kiről művecs-

kénk emlékezik, ki az akkor divatba hozott „decade“-t (tizedik napi munkaszünet) saját tapasztalata után károsnak ismervén fel, mikor a régi vasárnap helyre állott, lázas örömmel kiáltá: „Éljen tehát a hatnapi munka s a vasárnap pihenés!”

II. Az emberi testrészek szervi működése. (18—49 lap.)

E szakasz kiindulási pontja ez a tétel: „az emberi test egy gyár, vagyis több öszhangzóan működő gépnek összesége;” melyben az egyes részek megsérülései az egész gépezetre rombolólag hatnak. — Megismerteti a főszerveket, jelentőségüket a test összegével, s egészség tekintetébeni viszonyhatásukat.

A t ü d ő működéséből levonja:

1. A vér s bőr színét. Arra azonban, hogy a tüdő jó vért készíthessen, melynek következtében a test üde szint nyerhesen, fő dolog:

2. A lég minősége, élenyvel dúsan telte. Megismerteti a legjobb levegő forrásaival, annak élvezhetése helyeivel és a légmegromlás okaival.

3. Figyeltet a házi s kivált némely műhely, gyár és iroda levegője nemcsak romlott de felette tisztátalan voltára, mely hogy a tüdőt meg ne támadja s kora sorvadást ne idézzen elő, gyakori szellőztetéssel, s koronként szabadbani üde lég élvezéssel ellensúlyozandó.

4. A lélegzés elhanyagolását veszi szemügyre, s kijelentvén, hogy a gyári, irodai, műhelybeli munka, már csak azért sem válhat az illetőnek egészségére, mert romlott levegőben történik; s mert az efféle mozgás rendesen kötött, s a földolgot a mély lélegzést akadályozza: koronként szabadbani mozgást sürget.

5. Okát adja a görnyedten munkálkodók mellfájásról panaszáának, s annak elhárítása egyedüli orvosszerűl, a mély és zavartalan lélegzést jelöli ki, mely ismét csak szabadban s tiszta léghen érhető el.

6. A f ő ü t é r t, ennek az egész testre elágozását találó hasonlatban tüntetvén fel, szól a vérkeringés akadályairól, ütér-szorításról, melyet a könyvecske átolvasója önmagán is megpróbálhat. A lakatosnak, postai bélyegző hivatalnoknak (ott, hol ez egy egyén saját napi munkaköre) és a varrógépen dolgozóknak munkájukat jelzi úgy, mint a rendes vérkeringést nagyban akadályozókat.

A 7. 8. 9. 10. pontok alatt az ütér elszorulás, izom rendszer, test rugékonyság stb. okairól s következményeiről szólva a 11. 12. 13. 14. pontokban feltünteteti azon bajokat, melyeket a test tényleges vízvesztése okoz az idegrendszer egyes részein u. m. a s z a g l á s, h a l l á s, és az a g y i d e g e i n, s ezeket különös figyelmébe ajánlani bátorkodom a füzetke lapozgatóinak.

15. A test-szövetek kiszáradásának elejét venni tanit, jó viz, tej, gyümölcs s főként jó lég élvezését ajánlván; ezek mellett a „blau Montag“ beszüntetését, mely utóbbit nem hagyja az egyesek pusztá tetszvágyára, de felhívja erre, mint a munkás osztály szörnyü fekélyére a törvényhozás, a kormány s a rendőr-közegek kérlelhetetlen szigorát is. (Folyt. köv.)

K o v á c s J ó z s e f,
görgetegi helv. hitv. lelkész.

B E L F Ö L D.

Utolsó szó a debreczeni jog- és államtudományi karnál fennálló tan- és vizsgálati rendszer érdekében.

A „Prot. egyh. és iskolai Lap“ 32-ik számában, az iskolai értesítvények fölött szemlét tartó Ballagi Géza tanár két állítást dobott világgá: az első az, hogy a debreczeni jog s államtudományi kar a különben általánosan jónak elismert miniszteri tantervvel, vizsgálati és fegyelmi szabályokkal nem elégedett meg, hanem f e l f o r g a t t a azokat; a másik az, hogy a debreczeni jogász hetenkint 17 órát hallgat, tehát privilegiumokban részesül, mert más akadémiában az ifjuságtól — ugymond — hogy államvizsgát és rigorosumokat tehessen, s aztán állami szolgálatban alkalmaztathassék, 20 óra hallgatása követeltetik. Ez volt veleje ominosus jegyzeteinek.

Oly állítások voltak ezek, melyeknek alaptalanságát bárki a tanszervezeti szabályainkat alaposan ismerők közül első szempillantásra beláthatta ugyan, de melyeket hallgatással mellőzni még sem lehetett azért, mert sokkal kihívóbb hangon voltak elmondva, hogy sem a botrányokon ugys kapkodó oldalon divatos „jelszóvá“ ne válhassanak (mert a közönség egy részének csak ez kell, s indul vakon a vezető után) másrészt meg azért is felelnünk kellett erre, mert a miniszteri appellatorium forumra való hivatkozásból a denuncians szerepe annyira kirítt, hogy ezt megillető rendreutasításban kellett közölnünk valakinek részésíteni. Tettem ezt e lapok f. évi 33-ik számában röviden, minden sértés nélkül, iskolai törvényeink egyes §-ainak egyszerű idézetésével.

Bár előre tudtam azt, hogy a „szerecsen mosás“ hiába való dolog, s eddigi gyakran igen kellemetlen hirlapi polemiaim közt megtanultam azt is, hogy vannak egyének, kik egyszer kimondott állításaikat, ha még oly badarak is azok, inkább készek köröm-szakadtig védelmezni, hogysem elismernék tévedéseiket: mégis meglepett az a hang, melyet Ballagi G. tanár, a sértés árnyékával sem bíró soraimért ellenem használni jónak lát, s az a hányavetiség, melyet nem a komoly irodalom szentélyében, hanem még a közönséges életben is elfordulással szokott jutalmazni a mivelt ember.

Azon kezdi válaszát, hogy é n t á m a d o m meg ötet, mert a debreczeni jog és államtudományi karra (a mint a közéletben nevezzük: a debreczeni jogakademiára) vonatkozólag egy-két sorból álló (alaptalan) észrevételt koczkaztatott, sa azért mert őt megtámadni mertem, cikkemből következtetve — ugymond — nem tart sem eléggé szakértőnek, sőt még ildomosnak (!) sem.

Már azután kinek ne jutna eszébe ennek elolvasásakor a mese, mely e szókkal kezdődik: Ad rivum eundem lupus et agnus venerant.

Egy „ominosus jegyzeteket“ bégető bárányt megtámad egy „ildomtalan“ farkas! Nem szörnyűség ez?!

S miben áll ez a neheztelt megtámadás?

Abban, hogy kimutattam, mikép a magyar kir. vallás és közokt. miniszter leirata, és az erre következett egyházkerületi határozat alapján megalakult teljes jog- és államtudományi karunk tanszervezetéről nem lehet azt alaposan állítani, hogy abban és azáltal a májusi szabályzat „felforgattatott“ volna; továbbá abban, hogy szundikáló ismertető urnak arabs számok-

kal kimutattam mikép keresztbe nézhetett akkor, mikor Utasítás 8-ik §-ban nem vette észre a kötelezett 20 órát, hanem e helyett azt állítá, hogy a debreczeni jogász csak 17 óra hallgatására van privilegizálva.

No ebben áll a crimen lesae Ballagiensis, melyért szegény fejem könyörtelenül megnótáztatott.

Igen ám! de ily „irodalmi multtal bíró férfiú“ minő B. G. tanár, csak nem türheti azt, hogy írói hitele csorbát szenvedjen! Nosza tehát, fogja magát (bárány) barátunk s — megragadja az offensívát (hogy korszerű kifejezést használjak) s elmondja nekem, hogy ha van valaki, a ki nem ismeri a debreczeni intézet szabályait — hát én vagyok az; sőt még hivatalos elnevezését sem ismerem, azt sem tudom, hogy főiskolánk a régi Bihar-, vagy az új Hajdumegyében fekszik-e, szóval én semmit sem tudok, s ezek után kegyesen tudtomra adja, hogy a mit folytatónak mond, nem nekem, hanem az „Erangyeliomi prot. Lapnak“ mondja.

Mindezek daczára azonban szabadságot vettem magamnak s elolvastam, a nem nekem mondottakat is. Fáradságom, mellesleg legyen megjegyezve, rögtön jutalmat is nyert azon felfedezésemben, hogy míg B. G. debreczeni ismerőseinek bogarait a Borsszem Jankóból szokta megismerni (a mint magát kifejezi) — nekem, pesti jóbarátaink bogarainak megismerésére egy közlebbi forrás is szolgálatomra áll, — már t. i. a „P. e. és i. Lap.

De nemcsak elolvastam a nem nekem mondottakat, hanem azon baráti viszonytól fogva, melyben e Lapok szerkesztőjével állok — még a viszon válasz megírására is feljogosítva érzem magam.*) Igyekszem rövid és objectiv lenni.

Ha B. G. tanár azt mondta volna ominosus jegyzeteiben: a debreczeniek tanrende és vizsgálati szabályai a ministerétől b i z o n y o s eltérést mutatnak, melyekhez egy és más tekintetben megjegyzések férnek — legyen meggyőződve, hogy neheztelt helyreigazításom nem lát napvilágot ekkép gondolkodván: legyen neki az ő meggyőződése szerint. Igen de azt mondá, hogy mi a miniszteri szabályzatot „felforgattuk.“ A ki nyelvérzékkel bír, ezen szót destructiv irányban érti, így használja ezt B. is, sőt még fokozza, mert válaszában már a „tönkretették“ szót használja, igaz! ezuttal már concessióval, a mennyiben — ugymond — ez „ha egyébről nem is, de a t a n r e n d r ő l méltán elmondható.“ Párhuzamba állítja tehát e czélból szabályzatunk egyes tantárgyainak óraszámait a miniszteriével, melyből azonban csak az tűnik ki, hogy az egyes tantárgyak óraszámai közt az idézett példákban is (kettő kivételével) csak egy óra különbözet van, s ebből is két tantárgyra nálunk esik a többlet.

Föltéve már most, ha a májusi szabályzat rendelkezései oly normakint lennének is tekinthetők, melyekhez szó többé nem fér (de semmi esetre sem tekinthetők ilyenül, mert hiszen maga a miniszter is kimondja rendeletében, hogy „az állam közvetlen rendelkezése alatt álló jogakademiák végre for mja iránt a törvényhozás fog intézkedni,“ tehát ebben benne foglaltatik a lehetőség, hogy ezen az uton még jelentékeny változtatások is történhetnek) nekem nagyon különösnek tetszik az, hogy egy gyakorló tanár az óraszámot, s nem a kifejtett buzgalmat s tanulás-vágyat tekinti a jog és államtudományokban való haladás sine qua nonjaként s a productiv értelmi tevékenységre oly kevés súlyt látszik fektetni. Az az egy órai különbözet alig fog

*) Köszönettel fogadom.

a szakértők előtt fontos szerepet játszani, mint a minőt annak B. tulajdonit, kivált miután a római jognál sem lehet többről azért szó, mert én a római perjogot a második félévben külön, még pedig az első évekre kötelező tantárgyként vettem fel az előszabott hat órán kívül.

De ha már épen elfogadnók is azt, hogy ezen egy órai különbség tanítási szempontból oly fontossággal bír, mint a minőt annak B. tulajdonit, kérdem: egy főiskola tanterve fölött nem perfid eljárás-e pálczát törni egy adatból, s nem kell-e annak, ki objective akar itélni, ama főiskola összes tanszervezeti intézkedéseit organicus összefüggésekben figyelmére méltatnia? A felelet — úgy hiszem — igen könnyű. Ha már benne vagyunk az összehasonlításokban, vegyük csak p. o. a budapesti egyetem tanulmányi stb. szabályzatának 87 s következő §§-aig, a májusi szabályzat 52 §-át s vessük egybe ezekkel a mi Utasításunk 29 §-át, s mily fontos különbségre fogunk akadni! mert míg a két elsőben inkább csak az előadások (gyakran fölötté improductiv) látogatására, avagy az egyszerű (gyakran igen silány) colloquálásra van a fősúly fektetve: addig nálunk azok, kik sikeres párbeszédet nem adnak — az alapvizsgákra nem is bocsáttatnak. Míg tehát amazok mellett az történhetik, hogy a tanár tiz hallgatója közül nyolczat alig ismer, avagy előmenetelökről alig szerezhet magának tudomást: mi itten tanítványainkat a gyakran többszöri colloquálás közben színről színre, névről néve tanuljuk megismerni, készületlenül a vizsgákra nem bocsátjuk őket, tehát sem ők, sem szülőik nincsenek kitéve annyi idő és pénzvesztésnek, s az ezzel járó károknak. Már most kérdem az elfogulatlan ítélőt, a B. G. által annyira kidi-csért, avagy a mi annyira perhorrescált szabályzatunknak adja-e csak ebben az egy esetben is az elsőséget?

Sajátságos ellenmondásba jön magával B. G. akkor, mikor az alap és államvizsgák t á r g y a i közt huzta meg a párvonalat. Ominosus jegyzeteiben ugyanis arra hívja fel a miniszter figyelmét, hogy a mi vizsgálati és tanrendszerünk mellett az állami szolgálatra alkalmatlan egyének neveltetnek; most meg válaszában azt vallja be, hogy mi még t ö b b e t kívánunk hallgatóinktól, mint megkíván a miniszter az állam hivatalnoki csemetéktől, mert mi három tantárgyat tettünk az első a l a p v i z s g á r a míg a miniszter csak kettőt. Menjünk tovább. A j o g t u d o m á n y i á l l a m v i z s g á l a t tantárgyainak vizsgálatánál meg azt kénytelen bevallani, hogy mi az által, hogy az osztrák jogot önálló vizsga tárgyává tettük, nem csak a magyar magánjoggal kapcsolatban, — ismét szigoruabban járunk el, s ebben „talán igazunk van“ (sic!) Én még hozzá teszem, a mit B. G. észre nem vett, hogy á l l a m t u d o m á n y i á l l a m v i z s g á n k is szigorubb, mert az egyház jogot a maga teljességében öleljük fel, nem pedig mint csak az egyháznak alkotmány és közigazgatási jogát (máj. szab. 32. §. Utasításunk 17. §.)

No, ha ebben megint a „felforgatás“ sőt „tönkretevés“ csirái vannak meg, akkor a ráfogás vádját soha senki ellen sem merem használni az életben!

Arra a nevetséges helyzetre pedig, melybe B. G. jut akkor, mikor felekezeti „jog és államtudományi karhoz“ tartozó tanár létére az autonom jogokat respectáló miniszter ellen kardoskodik, s azt mondja: „szeget ütött fejébe a miniszter azon következetlensége, hogy a debreczeni Utasításokat jóváhagyta,“ elég csak ujjal reámutatnom. Ilyen dolog csak nálunk történhetik Magyarországon, no meg talán Narragoniában, hol a fegyelem

— köztudomás szerint — hasonló erős lábon áll. Bizonyosága ez, mindenesetre azon tapintatnak és „ildomnak,” melylyel B. az intézményeket és „következetlen” minisztereket tekinti. Jellemző mindenesetre, hogy egy felekezeti oltárról kenyerét evő tanár sans gène mint hadonáz a miniszter ellen, ki törvény tiszteletének adott kifejezést akkor, mikor egy autonom hitfelekezetnek jogos és helyes intézkedéseit jóváhagyta. Ezt a nevetséges positiót már mult alkalommal is észrevettem, de csak elhallgattam gondolván, hogy B. urat figyelmeztetni fogják barátjai vagy atyafiai ezen hálátlan s egy felekezeti „jog és államtudományi kar” tanárához mindenesetre nem méltó szerepre, melynek különben meglehet, hogy nem a komoly megfontolás, hanem a turbuzgóság s a jobb sorsra érdemes ifjui hév tekintendő forrásául.

A többi kevésbé lényeges, s ugyis csak mellék kérdéseket érintő észrevételeire B. urnak nincs megjegyzésem, tudom ugyanis, hogy azok pusztán „confusio csinálás” indokából hozattak fel. Bizonyára ismeretesek előtte Baco azon szavai, hogy az igazság könnyebben kiemelkedik az ellenmondások közül, mint a — zürzavarból. Nekem sincs „feleselésre” kedvem; hála Istennek, megkezdődött a diligentia, hasznosabb dologgal foglalkozhatunk — m i n d k e t t e n .

Még csak egyet.

Nagyon zokon veszi azon ártatlan kifejezésemet, hogy ő — úgy látszik — csak azért ír, mert — olvasni nem szeret. Nem írói hitelét akartam én ezzel discreditozni — mint ő hiszi rólam — hanem pusztán csak a fennforgó esetből — figyelmeztetni arra, hogy nagyon tanácsos elolvasni azt, a miről olyan ominosus jegyzeteket merünk a világba dobálni. Hisz oly szép jóvő áll még előtte, hogy írói multja ezen ártatlan kifejezés miatt csorbulást csak nem szenvedhet! Ne nehezteljen tehát reám, s ne bántsza székfoglaló beszédemet, melynek történeti adatait bizonyára történeti forrásokból kellett a rendelkezésemre álló pár hét alatt összegyűjtögetnem, s ne tekintsen oly ügyetlennek, hogy egy közkézen forgó könyvet használtam volna főforrásomul. Lássá, én elismerem, hogy annak írásakor sokkal többet olvastam és tanultam, mint a mennyit leirtam. Nem úgy mint Ön tett, ominosus jegyzeteinek leírásakor, melyeknek értelmét nem fontolta meg komolyan. Szándékosan használtam e szót a „horderó” helyett. Mert bizony ez z e l sem említett ominosus jegyzetei, sem újabb lapöltő enunciatiója nem birnak. Igérem, hogy a jövő évi értesítvények fölötti szemléjét is figyelemmel fogom kísérni. Meg vagyok róla győződve, hogy ezen túl a marginális jegyzetek leírása előtt fogja azokat elolvasni, s nem az ezekre esetlegesen teendőt „ildomtalan helyreigazítás” után.

Egyébiránt: béke legyen velünk!

D r . K o v á c s S á n d o r .

A tiszai ág. h. ev. egyházkerület közgyűlése.

(Folyt.) A nyugdíjintézetről lévén szó, legyen szabad itt örvendetes tudomásra hoznom, hogy ez áldott intézet vagyona az 1875-dik zárszámadás alkalmával már meghaladta a 91,000 frtot s ez évben talán eléri a 100,000 et. Protestáns szegénységünk mellett ez, 11 év alatt, nagyszerű eredmény, különösen pedig az intézetteremtője Czékus mostani szuperintendens lángbuzgalmának aere perennius monumentuma.*)

*) Mit tesz az összetett erő, mikor érünk meg már mi tisztántuli kerület, hogy a tractusok egyesített nyugdíj alappal bírjanak? Szerk.

A „Lancsek“-féle ügy, mely tavaly annyi port vert fel, már mult évi gyűlési közleményünkben ismeretes e tisztelt lapok olvasói előtt. A mi iránt a mult évi ker. gyűlés jegyzőkönyve 18. pontjában aggályát fejezi ki, az azóta valósággal meg is történt: Lancsek csakugyan kerületünkbe hivatott meg és pedig atyja oldala mellé segédlelkészül a fűrész egyházba s hiványát a kishonti esp. hivatal meg is erősítette volt. Ez értésére jöven a szuperintendensi hivatalnak, a kishonti esperesség elnöksége oly utasítással küldetett ki Fűrészre, hogy L. megválasztását érvénytelennek nyilvánítsa, a papi teendők további gyakorlásától őt eltiltsa s a hiványt tőle átvegye. L. ennek következtében hivatalától megvált ugyan, azonban hiványát nem az esp. küldöttségnek, de az egyházi előljárásnak kézbesíté, mely egyházi előljárással a hiványt az esp. elnöki kezébe leendő át-szolgáltatását kereken megtagadta „mindaddig, mig a z e g y h á z m e g y e b e l i t e s t v é r g y ű l e k e z e t e k v é l e m é n y é t e t e k i n t e t b e n k i n e m k é r i .” — L. azóta valahol Nyitramegyében választatott meg lelkésznek, a kerület pedig az esp. elnökségét a kérdéses segédlelkész hi-ványának, ha kell karhatalommal is átvételére újból kiküldte a Fűrész egyházba.

Érdekes volt még a tanodai bizottságnak jelentése is a kerületbeli gymnasiumok, jogakadémia, theol. intézet és tanítóképezde állapotáról is, mely szerint

G y m n a s i u m van kerületünkben ez idő szerint 8, és pedig teljes főgymnasium 4, hatosztályu 2, négyosztályu 1, háromosztályu 1, összesen 51 osztálylyal. Tan-nyelv általán mindenütt a magyar, Kézsmárkon és Iglón az alsóbb osztályokban egyszersmind a német is. A tanintézetek pénzvagyona, Eperjest kivéve, mely azt ki nem mutatja 420,000 ft, melynek % -ja mintegy 26,000 frtot tesz ki. A tanintézetek összes jövedelme 82,300 frt, kiadása 78,5000 frt, e közt tanári fizetésekre 42,200 frt, tápintézetekre 33,300, tanszerekre 1600 frt.

Tanerők: 57 rendes, 18 ideiglenes összesen 75 tanár, ket-tővel több mint tavaly.

T a n u l ó k : 1752 nyilvános, 73 magán, összesen 1825, tehát 144-el több mint tavaly, legnépesebb volt az iglói gymnasium 460 tanulóval.

V a l l á s r a n é z v e a t a n u l ó k : ág. h. ev. 822 (47%) helv. hitv. 376 (21%) unitárius 1, róm. kat. 212 (12%) görög kath. 31, zsidó 292 (17%). — N e m z e t i s é g r e nézve magyar 943 (54%) német 565 (32%) tót 238 (14%).

Megvizsgáltatott 1741 tanító és pedig k i t ű n ő eredménnyel 533 (30.5%), jó és kielégítő eredménnyel 894 (51.3%) alig kielégítő s elégtelen eredménnyel 315 (18.2%).

Érettségi vizsgára jelentkezett 100 tanuló, e közül vizsgálatlan maradt 6, megvizsgáltatott 94, kitűnően érettnak találtatott 28, egyszerűen érettnak 52, visszavetett 14.

A gymnasium-végzett ifjak közül hittani pályára készül 10 (tavaly 2), jogira 24 (tavaly 31), gyógyszerzira 13 (tavaly 15), tanárra 4 (tavaly is 4), mérnökire 4 (tavaly 15), bányászira 1 (tavaly 5), erdőszire, mint tavaly is 3, gazdaszira 11 (7), kereskedelmire 2 (tavaly 1), hadira, mint tavaly is, 1, a többi még nem határozott volt jövője felett.

Az intézet elhagyása (consilium abeundi) tanácsoltatott összesen 12 tanulónak. *) (Vége köv.)

△

*) Sajnáljuk, hogy sürgös közlemények közbejötté miatt e tudósítást be nem rekeszthettük. Szerk.

K Ü L Ö N F É L É K.

Dehreczeni Értesítvény. Megjelent a város könyvnyomdájában „Értesítvény a reformátusok debreczeni főiskolájában (levő) gymnasiumról és tanító képezdéről az 1875—76 tanévről, Szerkesztették Kovács János és Joó István igazgatók. Debreczen Sr. 72 l.“ Nagy Pál és Géressy Kálmán tanári székfoglaló beszédekkel. Tanulók száma a 8 osztályban 674, ebből h. h. ref. 525, képezdészeké 73, elemi osztályosoké 671 az első félévben.

Evangeliumi Tanúság, egyházi és iskolai havi folyóirat, 2-dik száma (augusztus) megjelent Pozsonyban. Tartalma: Dr. Székács József emlékezete. A kultúra és a felekezeten kívüli vallás tanítás Frecska Lajostól; — egy agitatio a dunáninneni egyházkerület ellen Csernák Gusztávtól. — Könyvismertetés. Főpásztori közlemények. Egyházi hírek. — Előfizetési ár egy évre 3 frt, küldendő Limbachra (u. p. Bazin) a szerkesztő és kiadóhoz Frecska Lajos ág. hitv. lelkészhez.

Csurgó az itteni 6 osztályu gymnasiumban tanév kezdés szept. 15-dik napja, előzőleg a beiratások. Tápintézeti díj egész évre 50, a tandíj 10 frt. — Bosznai István igazgató.

Pápa. Megjelent „a dunántúli helv. hitv. egyházkerület pápai főiskolája 1875—76-dik tanévi Értesítvénye“ Pápán 1876. Sr. 47 l. „Pantheismus és theismus“ értekezés Kiss János hittanártól nyitja meg. Hittanulók száma 4. éves 4, 3. éves 9,- 2. éves 11,- 1. éves 4, összesen 28. Jogtanulók száma a 3 évben (13+8+15) 36, magán engedélyezett 10, összesen 46. — A középtanoda 8 osztályában beirt tanuló volt 287, magán 6; ebből helv. hitv. 165. A könyvtárnak ajándékozott 137 kötet és 151 füzet könyv, vétetett 30 kötet és 10 füzet. — Theologiai önképző köre, melynek minden hittanuló tagja, Kiss János hittanár vezetése alatt szorgalmasan működött.

Az iskolai takarékpénztár és a paedagogia. Irta Lewin Jakab. Budapest, 1876. Sr. 102 l. Nagy kérdés, hogy sűrű népességű, iparos, sok tőkét és gyorsan forgató pénzes országokban vagy városokban alapított ez új intézmény pénzt ritkán látó alsóbb népünknél meghonosítható-e? Vigyázni kell, hogy a pénzgyűjtés az anyagelvűségnek ne legyen uszályhordozója. Az önuralom, mérséklet s egyéb rokon erényeket más uton is lehet edzeni, fejleszteni. Valamely intézmény beültetésénél a körülmények és közegek azonsága vagy hasonlósága az irányadó.

Gyönk. Hírszerint Bányai Lajos volt debreczeni, utóbb s-pataki hittanvégzett ifju Gyönkre tanáru választatott.

Innsbruck az első tiroli prot. templom részére a Lapunkban gyűlt 8 frt Bopp F. udvari fényképész s egyházi pénztárnok urnak elküldetett. Az egyház pecsétirata ez: „Presbyterium der evangelischen Kirchengemeinde Aug. und helv. Conf. Innsbruck.“

Csurgó a jul. 12-kén ének, zene, szavalattal egybekötött vigalom a tanári nyug- s gyámintézet alaptökéje gyarapítására 250 frtot jövedelmezett. (Tér hiány miatt késett a hozánk is eredetileg beküldött közlés).

Balogh Ferencz, felelős szerkesztő és kiadó.

H I R D E T M É N Y.

Pályázat.

A gyönki ref. gymnasiumban egy **tanári állomás** egy ideiglenes tanárral az 1876/7 tanévre betöltendő. Évi fizetés 550 frt. o. é. és lakás. A megválasztandó tanítani tartozik a latin és magyar nyelvet. Állomását f. é. október 1-jén okvetlenül el kell foglalnia, s a dunamelléki ref. egyházkerületben létező tanári gyámegyletbe köteles belépni. A nagyságos és nagytiszteltetű gymnasiumi fenntartó testületi választmányhoz czimzett és bizonyítványokkal kellőleg felszerelt pályázatok alól írotthoz folyó szeptember hó 26-káig okvetlenül be- küldendők.

Gyönkön, aug. 31. 1876.

1—3

S z é k i E l e m é r, igazgató.

Pályázat

„fitanítói“ állomásra.

A dévaványai ref. elemi fiiskolában megürülendő főtanítói (rektor) állomásra pályázat nyitattik.

Évi fizetés. 1-ször az egyháztól: 140 frt, 10 köből kétszer búza, 10 köből árpa, 20 hól 1200 □ öles szántóföld használata, melynek adóját az egyház fizeti,- és tisztességes lakás.

2-szor. A növendékektől fejenként: fél véka búza, 1 véka árpa és 60 kr. Létszám: 80 körül.

Kötelelességek: 1-ször, a III-ik IV-ik V-ik és esetleg a VI-ik osztályok tanítása, a törvény által megszabott tantárgyakból.

2-szor. Az ugynevezett canonica órákon egyházi beszéd tartása. — Kápláni vizsgát tett egyénnek előny adatik.

A kellőleg felszerelt folyamódások szept. 24-ig a lelkeszi hivatalhoz küldendők. Az állomás elfoglalandó október 1-jén.

Kelt Déva-Ványán, 1876 aug. 18-kán

2—3

S z a b ó G á b o r,
ref. lelkész.